

בחזרה למקרא

לפני חודשים ספורים, ב־21 באוגוסט 2006, הלך לעולמו הסופר יזהר סמילנסקי, מן הנפילים של התרבות הישראלית. בהספדים שנישאו לכבוד הסופר המנוח הקפידו מוקיריו להזכיר את זיקתו העמוקה לתנ"ך. ואמנם, כתיבו של סמילנסקי (שנודע גם בכינויו ס' יזהר) ספוגים באהבה – שלא הייתה חפה מביקורת – למקרא, לדמויות המאכלסות אותו ולנופים הקדומים הנשקפים ממנו. כפי שציין הסופר עצמו, באחד מן הראיונות שנערכו עמו, "התנ"ך מלווה אותי מאז היותי ילד. כשהייתי תינוק, ספרי ילדים כמעט שלא היו. כילד שלמד לקרוא מעצמו מגיל שנתיים־שלוש, היה לי את סיפור המקרא".

למרבה הצער, הקשר הרוחני העז, האינטימי כמעט, שחיבר את ס' יזהר, כמו רבים מבני־דורו, עם המקרא כבר אינו תופעה שכיחה בסצנה האינטלקטואלית והתרבותית של ישראל. בספר התנ"ך והזהות הישראלית, שראה אור השנה, מקוננת ההיסטוריונית אניטה שפירא על הנתק הזה. "במשך קרוב למאה שנה היה התנ"ך הטקסט מעצב הזהות הראשון במעלה בחברה היהודית המתגבשת בארץ ישראל", היא כותבת. ספר הספרים העניק למפעל הציוני השראה, תעצומות נפש ותחושה של שיבה אל גדולה עתיקה. ואולם, מסיבות כאלה ואחרות, החלה לפני עשורים מספר דעיכה במעמדו של המקרא בעיני הציבור החילוני. ביטוי מובהק למגמה מטרידה זו היא הגישה השלילית המאפיינת את יחסם של תלמידי בית ספר רבים אל שיעורי התנ"ך. "הוא הפך לנושא משמים, המקושר לקנאות לאומנית ודתית וחסר משמעות לצעיר הישראלי החילוני", מציינת שפירא. "רק אותם חילונים שתהליך חילונם הושלם קודם לשנות השבעים, שמרו אהבה למקרא".

כיצד זה הפך המקרא מושא להסתייגות – ולעתים אפילו למיאוס ממש – בקרב שדרות רחבות באומה שכונתה פעם בשם "עם הספר"? אין מחסור בהסברים: יש התולים את האחריות לירידת קרנו של התנ"ך בגישה האקדמית הרווחת, הרואה במקרא מלאכת טלאים טקסטואלית שיש לפרקה למרכיביה השונים, כדי לחשוף את ה"אינטרסים" ואת ה"אידיאולוגיה" אשר עמדו מאחורי חיבורה. אחרים מלינים על הדתיות והלאומנות הקנאית שנקשרה למקרא, באשמתו או שלא באשמתו. ובנוסף, אף בקרב קוראים הרוחשים עדיין חיבה סנטימנטלית לתנ"ך ישנם לא־מעט הסוברים כי הוא משקף דפוס חשיבה ארכאי, שאינו רלוונטי עוד למציאות המודרנית, ורואים בו "ספרות יפה" ותו לא.

אבל המקרא אינו רק יצירת מופת ספרותית. זהו המסמך התרבותי המכונן בהא הידיעה – ולא רק של התנועה הציונית, או של היהדות בכללה, אלא של ספירה תרבותית עצומת ממדים, המקיפה חלק גדול מן האנושות, במערב במזרח. גם כיום, אלפי שנים לאחר העלאתו על הכתב, הוא מוסיף לשמש כמקור של השראה רוחנית ועוצמה מוסרית; ואפילו בזמן הזה, למרות המשאבים האינטלקטואליים העצומים שכבר הושקעו בקריאתו, בפירושו ובניתוחו, ניתן לחלץ מן הקריאה בו תובנות רעננות ונקודות מבט חדשות. הגיליון הנוכחי של חכחה, ה־26 במספר, מתכבד להציע הפעם לקוראיו כמה נקודות מבט כאלה על המקרא, בתקווה שיהיה בהן כדי לעודד בחינה נוספת של טקסט מרובה־פנים זה, ולהוכיח כי התנ"ך עוד נוגע בדרכים שונות בהווה, מעורר אותו ומהלך עליו קסם.

איתן דור־שב מתחקה אחר התפיסה המטפיזית של האדם במקרא, תוך קעקוע הדעה הרווחת שלפיה בתחום זה לא הייתה לאמונה העברית הקדומה משנה מפותחת, שניתן להעמידה כנגד הדואליזם הפסיכו־פיזי של הפילוסופיה היוונית או של הברית החדשה. דור־שב מאתר בספרות המקראית דגם קוסמי מתוחכם להפליא, הקושר ארבעה רכיבים נבדלים ומובחנים של המהות האנושית – ה"גוף", ה"נפש", ה"רוח" וה"נשמה" – לארבעה יסודות או תחומים שונים של הבריאה: האדמה, המים, הרוח והאש. מחקר זה, הקורא תיגר על מוסכמות אקדמיות מושרשות היטב, יעורר בוודאי מחלוקת, אולם איש לא יערער על מקוריותו ועל יופייה של התמונה שהוא משרטט.

במוקד מאמרו של יהושע ברמן עומד מושג הברית, הממלא תפקיד מרכזי בתיאולוגיה הפוליטית המקראית. בעקבות חוקרים אחרים, מתייחס ברמן

בהרחבה לקווי הדמיון המובהקים בין הטקסטים של ברית סיני לנוסחאות של חוזי הווסאלים החתיים מן האלף השני לפני הספירה. ממצאים אלו ממחישים את היכרותו העמוקה של המקרא עם הסביבה המשפטית והפוליטית של המזרח הקדום – אבל גם את ייחודו הרדיקלי לעומתה, כפי שמראה ברמן. שכן, בעוד שההתקשרויות בין שליטי האזור נטועות עמוק בתרבות פוליטית מלוכנית, המייחסת חשיבות מועטה בלבד, אם בכלל, לפשוטי העם, הברית המקראית בין אלוהים לעמו הנבחר מרוממת את קומתו של הפרט הנמנה עם האומה העברית ומטילה על כתפו אחריות – ועמה גם כבוד – השמורים ברגיל למלכים.

המסה של מאיר סולוביציק עוסקת בדיני הכשרות ומבקשת לענות על שאלה פשוטה: מה פשרם של החוקים החידתיים הללו, אשר משלו ביד רמה במטבח היהודי מזה אלפי שנים? סולוביציק בודק את ההסברים השונים שהוצעו לתופעה, הן בספרות היהודית המסורתית והן במחקר המודרני, ומצביע על חולשותיהם. פרשנותו שלו, לעומתם, אינה מתיימרת לחשוף את ההיגיון הנסתר מאחורי האיסורים וההגבלות שמציב המקרא, אלא להצביע על קיומה של זיקה הרת משמעות בין סוגיית הכשרות לתעלומה תיאולוגית אחרת – זו של הבחירה האלוהית בעם ישראל.

את הזווית האקטואלית מספק הפעם מרטין קרמר, הדין במעמדה האסטרטגי של ישראל בעיני ארצות-הברית. סוגיה זו, שאת חשיבותה אין צורך לציין, עלתה לאחרונה שוב לכותרות בעקבות פרסום מאמר משותף של שני חוקרים אמריקנים בעלי שם, ג'ון מירשהיימר וסטיבן וולט, שגרס כי מדיניותה הפרו-ישראלית של וושינגטון אינה עולה בקנה אחד עם האינטרסים האסטרטגיים של ארצות-הברית וגורמת לה נזק רב. קרמר מתעמת עם הביקורת הזאת ובונה כנגדה טיעון נגדי; לדבריו, הקשרים ההדוקים בין שתי המדינות נשענים לא רק על תחושה של מחויבות מוסרית ושותפות ערכית, אלא גם – ולמעשה בעיקר – על ההבנה האמריקנית כי נוכחותה של בעלת ברית חזקה במזרח התיכון, בדמותה של ישראל, מהווה נכס מן המעלה הראשונה עבור מעצמת-העל.

שוחרי הפילוסופיה ישמחו בוודאי למצוא בגיליון זה גם מאמר מפרי עטו של עמנואל קאנט, בתרגומו של גדי גולדברג. אף שהשקפת העולם הקאנטיאנית ספגה לא פעם ביקורת נוקבת מעל דפי חכמה, אנו מוצאים לנכון לתרום תרומה צנועה להעמקת היכרותו של הקורא הישראלי עם כתבי הפילוסוף הגרמני הגדול הזה. את הגיליון חותמות ארבע ביקורות ספרים: נח פולק כותב על ספרו של העיתונאי מרק באודן, אורחי האיחוללה, העוסק במשבר בני-הערוכה

האמריקנים באיראן; מאמרי מבקש לשבח את הסופר עמוס עוז על הבהירות המוסרית שהוא מפגין בקובץ המסות שלו על מדרווח הר הגעש – אך גם לבקרו על גילוי חולשה בהתמודדות המעשית עם הרוע; רענן אייכלר מנתח את דוד ושלמה, ספרם החדש ומעורר המחלוקת של הארכיאולוגים ישראל פינקלשטיין וניל אשר סילברמן; ועומר מואב מבקש להעיר מספר הערות בונות בנוגע לפריקונומיקס, רב־המכר המפתיע מאת הכלכלן סטיבן לוויט וכתב הניו יורק טיימס סטיבן דבנר.

קריאה נעימה,
אסף שגיב